

gün də böyük öndər Heydər Əliyevin əziz xələfi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən müvafəqiyyətlə davam etdirilir.

operation, International Atatürk Peace Prize, intercultural relationship, Inter-faith attitudes

Açar sözlər: Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri, Heydər Əliyev siyasəti, Azərbaycanın müstəqilliyi, "Bir millət, iki dövlət" kəlamı, Azərbaycan-Türkiyə siyasi əməkdaşlığı, Azərbaycan-Türkiyə iqtisadi əməkdaşlığı, Beynəlxalq Atatürk Sülh mükafatı, millətlərarası münasibətlər, dirlərarası münasibətlər, multikultural ənənələr

Ключевые слова: Азербайджано-Турецкие отношения, политика Гейдара Алиева, независимость Азербайджана, высказывание «одна нация, два государства», Азербайджано-Турецкое политическое сотрудничество, Азербайджано-Турецкие экономические отношения, Атынорская международная премия мира, межэтнические отношения, межрелигиозные отношения мультикультуральные традиции

Key words: Azerbaijan-Turkey relations, The politics of Heydar Aliyev, The independence of Azerbaijan, The same nation ality but two states, Azerbaijan-Turkey political cooperation, Azerbaijan-Turkey economic co-

Uzun əsrlər və illər boyu Azərbaycan və Türkiyə münasibətləri həmişə məqsədyönlü şəkildə qurulmuş və mütləmadi olaraq inkişaf edərək təşəkkül tapmışdır. Azərbaycan xalqı ilə türk xalqı daima qonşuluq, dostluq, yoldaşlıq, qardaşlıq əlaqələri qurmuş və bu əlaqələri inkişaf etdirmişlər. Müxtəlif dövrlərdə azərbaycanlılar daima türklərə dəstək olduğu kimi, türklər də azərbaycanlılara dəstək olmuşlar. İki faktı qeyd etməklə fikrimizi əsaslandırılmış olaııq. Əgər Çanaqqala döyüşündə azərbaycanlılar türklərin müdafiəsinə qalxdırlarsa, 1918-ci ildə rus-bolşevik-erməni quldur dəstələri ölkəmizi işğal edərəkən Osmalı türkləri Ənvər Paşa və Nuru Paşa kimi generalların başçılığı ilə yaradılmış nizami ordu ölkəmizə gələrək bizi həmin quldur dəstələrin ölümdən xilas etmişlər. Bütün bunlar deməyə əsas verir ki, biz bir millət, iki dövlət olaraq həmişə doğmaluq münasibətləri ilə diqqət mərkəzində olmuşuq. Müstəqillik dövründə bu əlaqələr

Azərbaycan – Türkiyə münasibətlərinin inkişafında Heydər Əliyevin xidmətləri

Afiq Nadirov

Azərbaycan Universitetinin magistrantı
e-mail: aphig.nadirov@gmail.com

**Rəyçi: Qabil Əliyev,
tarix üzrə elmlər doktoru, professor**

Məqalə Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin inkişafında böyük öndər, ümumilli lider Heydər Əliyevin xidmətlərinə həsr olmuşdur. Məqalədə göstərilir ki, 1970-ci illərdən başlayaraq böyük öndər Heydər Əliyev Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin yaradılmasında xüsusi xidmətlər göstərmişdir. Məqalə müəllifi göstərir ki, Azərbaycan tarixinin ən yeni dövrü Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyevin çoxşaxəli fəaliyyətinin əsasında xarici siyasət mühüm yer tuturdu. Heydər Əliyev xarici siyasətdə Türkiyə ilə əlaqələrə xüsusi önəm verirdi. Buna görə də 1993-cü ildən bəri Türkiyə ilə münasibətlərdə yeni bir yol açılmış və yüksələn xətlə inkişaf etmişdir. Bu dövr iqtisadi, siyasi və mədəni həyatda iki ölkə arasında möhkəm "dostluq və qardaşlıq" bağlarına sahibdir. Məqalə yekunlaşdırılarkən göstərilir ki, Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri bu

daha da genişləndi və möhkəmləndi. Bu əlaqələrin genişlənməsinin və möhkəmlənməsinin əsas səbəblərindən biri Heydər Əliyev oldu. Təsədüfi deyil ki, türklərin tarix boyu dünya birliyi ilə fəal münasibətləri Yer üzünün bütün nöqtələrinə səpələnmiş bu əzəmətli xalqın nümayəndələri arasında böyük mütəfəkkirlərin, qüdrətli dövlət xadimlərinin yetişməsinə şərait yaratmışdır. Türk dünyasının liderlərindən olan Heydər Əliyev də XX əsrdə Azərbaycan xalqının yetirdiyi böyük dühələrdən biri kimi xatırlanır. Heydər Əliyev dühəsinin şöhrəti bir xalq, bir ölkə, bir qitə çərçivəsinə sığmayıb, bütün dünyaya yayılmışdır. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev 34 illik siyasi və dövlətçilik fəaliyyəti dövründə Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı, müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi, dünya birliyində layiqli yerini tutması üçün yorulmadan və əzmlə çalışmışdır. Bu tarixi şəxsiyyətin siyasi-ideoloji fəaliyyəti təkcə Azərbaycanla məhdudlaşmayıb bütövlükdə türk dünyasını, ümumən, dünyanı əhatə edir. Təsədüfi deyildir ki, Heydər Əliyev bütün dünyanın etiraf etdiyi görkəmli liderdir [5, 372].

Bu görkəmli lider hələ sovet hakimiyyəti dövründə türk dünyası ilə əlaqələr yaratmağa çalışmış və daim buna nail olmuşdur. 1969-cu ildən başlayaraq, yəni hakimiyyətə gəldiyi dövrdən etibarən qonşu dövlətlər içərisində türk dövlətinə isti münasibətlər bəsləyən böyük öndər Heydər Əliyev bu ölkə ilə bir sıra ictimai, iqtisadi və siyasi əlaqələr yaratmışdır. Heydər Əliyev hakimiyyətinin birinci mərhələsində türk və müsəlman dünyası istiqamətində siyasət yeridir, sovet rəhbərliyi onun tövsiyələrini dinləyir və nəzərə alır. Ulu öndərin baxışları və fəaliyyətində Türkiyə və türk dünyası ilə əlaqələrin qurulub inkişaf etdirilməsi xüsusi yer tuturdu. Onun bu sahədəki mövqeyi Azərbaycan daxilindəki fəaliyyətdə, SSRİ-nin türk xalqlarına münasibətində, Türkiyə və türk dünyası ilə əlaqələrin qurulub inkişaf etdirilməsində özünü büruzə verirdi. O, öz fəaliyyətində Türkiyəyə, türk və müsəlman dünyasına daha geniş nəzərlərlə baxaraq onları vəhdətdə götürdü. Heydər Əliyev SSRİ rəhbərinə dəvət olunduğu dövrlərdə Türkiyə ilə əlaqələrin genişlənməsinə daha ciddi cəhdlər göstərirdi. O, SSRİ ilə Türkiyə

arasında dostluq münasibətlərinin yaranmasına çalışırdı. Nəticədə, Sovet rəhbərlərinin türk dünyasına, SSRİ-nin türk xalqlarına normal münasibəti yaranmışdı. Bunun nəticəsi kimi, Türkiyə Prezidentinin, Xarici İşlər Nazirinin, siyasi və dövlət xadimlərinin Azərbaycana səfərləri baş tuturdu. Azərbaycanla Türkiyə arasındakı mədəni əlaqələr genişləndirdi.

Azərbaycan 1991-ci ilin oktyabrında dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonrakı dövrlərdə H. Əliyev türk xalqları ilə münasibətlərin möhkəmləndirilməsi vəzifəsini böyük uzaqgörənliklə, müdrikliklə daim diqqətdə saxlamışdır. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə rəhbərlik etdiyi dövrdə ulu öndərin Türkiyə ilə əlaqələrin genişləndirilməsi istiqamətində yürütdüyü siyasət buna bariz misaldır. O ağır illərdə H. Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə inşa edilən "Ümid körpüsü" adlandırıldığı körpü də Azərbaycandan Türkiyəyə açılan yollardan biri idi. Ümummilli lider doğma Naxçıvan torpağında yaşadığı onları belə xatırlayırdı: "Mənim üçün bu, gözəl bir dövrdür. Ona görə gözəl bir dövrdür ki, Türkiyə ilə

Azərbaycan arasında əsrlər boyu həsrətində olduğumuz körpünün tikintisində iştirak etdim. O körpünün inşasını apardım və Türkiyənin böyük oğlu Süleyman Dəmirəllə, Türkiyənin millət vəkilləri ilə, nazirləri ilə birlikdə həsrət, ümid körpüsünün bir yerdə açıldı [9, 89]. Həmin körpünün açılış hamının yadıqdadır. Çünki Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində belə həsrət körpüsünün yaradılmasına zəruri ehtiyac duyulurdu. Belə bir zərurətin yaradılmasının banisi isə böyük öndər Heydər Əliyev idi. Heydər Əliyevin belə həsrət körpüsünün yaradılması ideyası sanki onun nəzarətində uzun illərdən yaşayırdı. 80-ci illərin əvvəllərini xatırlasaq deyə bilərik ki, o illərdə Kremldə Heydər Əliyevi türkləri təmsil edən böyük siyasətçi adlandırdılar. Çünki 80-ci illərin əvvəllərində ulu öndər Heydər Əliyev öz şəxsiyyəti ilə türkçülük düşüncəsini, türkçülük faktını SSRİ kimi nəhəng imperiyanın ən ali iyerarxiyasına qədər gətirib çıxarmışdı. Təsədüfi deyil ki, SSRİ rəhbərlərindən biri kimi Moskva qeyirdiyi illərdə Heydər Əliyevi, əsasən, bir təqdimatla tanıyırdı: "Kremldə ucalan türk bayrağı" [9, 89].

Müstəqillik qazandığımız ilk illərdən başlayaraq bu bayraq daha da möhtəşəm şəkildə dalğalanmağa başladı. Hələ Naxçıvanda işlədiyi ilk günlərdən başlayaraq bütün türk dünyasının diqqəti Heydər Əliyevin mənəvi dünyasında dalğalanan türk bayrağına yönəldi.

Heydər Əliyevin türk dünyasının problemləri ilə daha ardıcıl məşğul olduğu mərhələ 1993-cü ildən, müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildəndən sonra başlayır. İstanbula İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 2-ci görüşünün iştirakçılarında 5 iyul 1993-cü il tarixli müzakirə Heydər Əliyev demişdi: "İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ölkələrinin-Türkiyənin, İranın, Pakistanın, Əfqanıstanın, Qazaxıstanın, Özbəkistanın, Türkmənistanın, Qırğızıstanın, Tacikistanın, Azərbaycanın istifadə edilməmiş zəngin təbii sərvətləri, material ehtiyatları vardır. Onlardan birgə istifadə olunması əsl müsəlman kitabına çevriləcək, bütün bəşəriyyətin inkişafına töhfə verəcəkdir"... Bu müzakirədə türklük düşüncəsinin ən azı üç tarixi əlaməti əks olunur: 1) Ayrı-ayrı türk dövlətlərinin müstəqilliyinin müdafiə olunması;

2) Türk (və ümumən müsəlman) dünyasının birliyinə çalışılması; 3) Həmin birliyin dünyada harmoniya yaradılmasına xidmət etməsi ideyasının müdafiəsi;

Bu ideyanı daima müdafiə edən böyük öndərin türk dünyasının gələcəyi ilə bağlı da siyasi baxışları mövcud idi. Ona görə də siyasətçilər, siyasi xadimlər Heydər Əliyevin türk dünyasının gələcəyi ilə bağlı baxışlar sistemə aşağıdakıları daxil edirlər:

- türk dövlətlərinin müstəqilliyinin müdafiəsi;

- mövcud imkanlar çərçivəsində türk dünyasının birliyinin təmin olunması;

- bu birliyin narahat dünyamızda nizam yaradılması məqsədinə xidmət etməsi;

- Azərbaycanın iqtisadi, siyasi, ictimai problemlərinin həllində türk dünyasının imkanlarından istifadə edilməsi;

- türk dünyasının qüvvələrinin birləşdirilməsi və birgə hərkətinin təmin edilməsi;

- türk dünyasının beynəlxalq nüfuzunun daha da gücləndirilməsi və bunun üçün müstəqil türk dövlətlərinin imkanlarından istifadə edilməsi [9, 13].

Bütün bunlar onu göstərir ki, böyük öndər Heydər Əliyevi

Azərbaycan dövlətinin inkişafı ilə yanaşı, Türkiyə Cumhuriyyətinin gələcəyi də daim maraqlandırılmışdır. Başqa sözlə desək, Heydər Əliyevin böyük siyasətində onun ali məqsədlərindən biri Azərbaycan və Türkiyə dövlətçiliklərinin ictimai, iqtisadi, siyasi cəhətdən inkişafı yer tutmuşdur. Heydər Əliyev bu məqsədlərin həyata keçirilməsində Türkiyə Cumhuriyyətinin rolunu həmişə yüksək qiymətləndirmişdir. Ulu öndərin hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycanla Türkiyə arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətləri əbədi və dönməz xarakter almışdır [1]. Bu münasibətlərin Türkiyə Cumhuriyyətinin rəhbəri olan Süleyman Dəmiralin Heydər Əliyevlə dostluğu dövründə daha da genişlənməsi konkret bir fakt olaraq həmişə diqqət mərkəzindədir. Yəni 1991-ci ildən başlayaraq Heydər Əliyevlə Süleyman Dəmiral arasında dostluq təllərinin genişlənməsi iki türk dövləti arasında olan hərtərəfli əməkdaşlığın bariz nümunəsi kimi qiymətləndirilir.

Məhz bu, onunla bağlıdır ki, Türkiyə Azərbaycan Respublikasının 9 Noyabr 1991-ci ildə tanıyan ilk dövlət olmuşdur. Azərbaycanla 14 Yanvar 1992-ci ildə imzalanan protokolla diplomatik əlaqə

yaradılmış və Baş Konsulluq olan nümayəndəliyimiz səfirlik səviyyəsinə yüksəldilmişdir [3, 7]. Belə mütərəqqi xarakterli dövlət direktivləri ilə iki qardaş xalq yenidən qovuşmuşdur. Dövlətlər arasında bütün sahələrdə zərər münasibətlər yaxşılaşdırılmışdır. Türkiyəli vətəndaşlar Azərbaycanda böyük məhəbbətlə gələcək öz soydaşları ilə ünsiyyət saxlamış, Azərbaycan vətəndaşları da, öz növbəsində, Türkiyəyə gedərək öz qan qardaşları ilə ünsiyyət qurmuşlar. Beləliklə iki qardaş xalq arasında elmi, iqtisadi, ictimai, mədəni əlaqələr yeni məcrayə yönəlmiş və yeni tərəqqi yoluna qədəm qoymuşdur. Bütün bunlar isə böyük öndər, ümumillik lider Heydər Əliyevin müqəddir siyasəti nəticəsində baş vermişdir.

Heydər Əliyev 1994-cü ilin fevralında Türkiyə Cumhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmiralin dəvəti ilə Türkiyədə rəsmi səfərdə olarkən müxtəlif görüşlər keçirmiş, bu ölkə barəsində on illərlə ürayında, beynəhdə daşdığı fikirlərinin əksəriyyətini ilk dəfə söyləmişdir... 90-cı illərin əvvəllərində hələ Naxçıvanda olarkən Heydər Əliyev Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəllə, Türkiyənin böyük ictimai-siyasi və dövlət

xadimləri ilə tez-tez görüşmüş, sıx əlaqələr saxlamışdır... Müsahidələr göstərir ki, Süleyman Dəmirəl Azərbaycan Prezidentinin ən çox qiymətləndirdiyi, hətta özünə qardaş hesab etdiyi türk dövlət başçılarından, dünya ictimai-siyasi xadimlərindən biri (və bəlkə də, birincisi)dir. Heydər Əliyevin Süleyman Dəmirələ müraciətən dediyi aşağıdakı sözlər bunu bir daha sübut edir: "Türkiyə Cümhuriyyətinin beynəlxalq aləmdə xarici siyasətini aparmaqda, onu beynəlxalq təşkilatlarda təmsil etməkdə, Türkiyə Cümhuriyyətinin ilbəl dünyə birliyində layiqli yer tutmasında sizin böyük xidmətləriniz var və buna görə də siz təkcə Türkiyədə yox, yalnız türk dünyasında yox, bütün dünyada məşhur bir siyasi-ictimai xadimsiniz, dövlət xadimisiniz" [9, 15]. Göründüyü kimi, Heydər Əliyevlə Süleyman Dəmirəl arasında olan səmimi dostluq münasibətləri dili bir, dini bir, əqidəsi bir, amalı bir dövlətlərin də yaxınlaşmasına, doğmalığının gətirib çıxarmışdır. Ümumillər lider Heydər Əliyev Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti Süleyman Dəmirəli bütün türk dünyasının böyük öndəri Mustafa Kamal Atatürkün davamçısı kimi dəyərləndirmişdir.

Heydər Əliyev demişdir: "Siz böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün işinin etibarlı davamçısı, böyük şagirdi olmuşsunuz. Siz türk dünyasının, türk dövlətlərinin bir-birinə daha yaxın olması yolunda hələ çox işlər görə bilərsiniz". Süleyman Dəmirəl isə Heydər Əliyevə mütraciət edərkən demişdir: Tarixi-siyasi, dini, milli-mənəvi köklərə bağlı Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin bütün sahələrində sürətli inkişafa nail olacağı. Bütün bunlar böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün arzusu idi. "O deyirdi: "Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri bizim kədərimizdir". Bu fikirləri böyük məhəbbət hissi ilə qarşılayan Heydər Əliyev isə cavabında "Biz bir millər, iki dövlətlik" tezislərini irəli sürmüşdür.

Ümumillər lider Heydər Əliyev dövlətçilik fəaliyyətində türk dünyasının böyük öndəri Atatürkün dövlət quruculuğu təcrübəsinə həmişə böyük əhəmiyyət vermiş, onun irsinin öyrənilməsi və təbliğini vacib hesab etmişdir. Heydər Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Atatürk yalnız progressiv ideyaları irəli sürməklə kifayətlənməmiş, bu ideyaları həyata keçirmiş, qurmuş olduğu dövləti möhkəmləndirmək

üçün tarixi stimullar müəyyən etmiş, zəngin ideya qaynaqları aşkara çıxarmışdır [4, 134]. Ulu öndər qeyd etmişdir ki, Türkiyə Cümhuriyyəti Mustafa Kamal Atatürkün yalnız fəaliyyəti nəticəsində deyil, həm də qəhrəmanlığı nəticəsində yaranmışdır. Bu fikirlər bizə bir neçə tarixi faktları xatırladır. Biz xatırlayırıq ki, Osmanlı hökuməti süquta yetəndə xarici müstəmləkəçilərə və Türkiyəni parçalamaq istəyənlərə qarşı Türkiyədə milli-azadlıq hərəkatı yarandı. Salonikinin Elariz kondindən Türkiyəyə gələrək azadlıq ordusuna rəhbərlik edən Mustafa Kamal çox keçmədən qəhrəman oğulları öz ətrafında birləşdirərək Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmışdır. Heydər Əliyev Atatürkün mübarizəsi, qəhrəmanlığı, igidliyi fikrini irəli sürərkən belə tarixi faktları nəzərdə tutmuşdur.

Müasir dövrimizdə türk dünyasının vahid siyasət və mədəniyyət strategiyasının yaradılması - Heydər Əliyev siyasi kursunun təməl ideyalarındandır. Türk dövlətlərinin belə bir strategiya ilə hərəkət etməsi isə heç, şübhəsiz, Heydər Əliyev Azərbaycan arasındakı münasibətlərin doğmalığından xeyli dərəcədə asılıdır. Məhz buna

görə də Heydər Əliyev həmin münasibətlərin bütün vasitələrlə möhkəmləndirilməsində və daim yüksək səviyyədə, çağ saxlanılmasında ısrarlı idi. Bu münasibətlərin inkişafında və həmin münasibətlərin özəyində türk dövlətlərinin bir araya gətirilməsi xəttinin yeridilməsində isə Atatürk və Atatürkün ölümlərinə qədər böyük əhəmiyyətə malik olduğunu Heydər Əliyev öz siyasi praktikası ilə gerçəkləşdirib çevirmişdir. Heydər Əliyevin bu istiqamətdə gördüyü ən önəmli işlərdən biri də Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin təsis edilməsi olmuşdur: Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi - türk dünyasının böyük öndəri, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidenti Mustafa Kamal Atatürkün türk xalqlarının tarixində tutduğu mühüm yeri nəzərə alaraq, Atatürk irsinin, bütövlükdə türk tarixi və mədəniyyətlərinin daha dərindən öyrənilməsi və təbliğ olunması məqsədi ilə yaradılmışdır (9 mart 2001-ci il) [8, 5 - 6]. Ümumillər lideri Heydər Əliyev Atatürk mərkəzinə rəhbərliyi akademik Nizami Cəfərova tapşırılmışdır. Açıqını etiraf etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulan Atatürk mərkəzi bu gün akademik Nizami Cəfərovun

rəhbərliyi ilə Türkiyə Cumhuriyyəti ilə deyil, bütün türk dünyası ilə işgüzar əlaqələr qurmuşdur. Başqa sözlə desək, Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin yaradılması, təşəkkülü, formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi bu gün də böyük müvəffəqiyyətlə davam etdirilir.

Ulu öndərimizin 1999-cu il noyabrın 1-də Beynəlxalq Atatürk Sülh Mükafatına layiq görülməsi onu göstərir ki, Heydər Əliyevin türk dünyasının birliyi yolunda böyük xidmətləri Türkiyədə də layiqincə qiymətləndirilir. Qeyd edək ki, bu beynəlxalq mükafat Atatürkün «Yurdda sülh, cahanda sülh» kəlamına uyğun olaraq regionda, beynəlxalq arenada və ölkələrarası münasibətlərdə sülh, dostluq, anlaşma, xoşməramlı əməkdaşlıq yaradılmasına görə görkəmli şəxsiyyətlərə verilir. Şübhəsiz, Türkiyə Cümhuriyyətinin bu ali mükafatını almaq heç də bütün böyük siyasətçilərə nasib olmur. 1986-cı ildə təsis edilən Beynəlxalq Atatürk Sülh Mükafatı ulu öndərimiz Heydər Əliyevə qədər yalnız NATO baş katibi Josef Luns, Almaniyanın sabiq prezidenti Rixard Fon Veytzagera, Yaponiya şahzadəsi

Takaxito Mikasaya, Türkiyənin yeddinci prezidenti Kənan Evrena, tanınmış ABŞ alimi Bernard Levisə, Türkiyə Qızıl Ay Cəmiyyətinə, YUNİSEF təşkilatına və Bosniyada sülhü qoruyan Türkiyə sülhməramlılarına verilmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyev bu mükafatı alan sayca beşinci ictimai-siyasi xadim olmuşdur.

Ünummillilə lider Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi tranzit-keçid dəhlizləri siyasəti sahəsində əldə olunmuş ən böyük uğurlardan biri də Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolunun inşasıdır. Bu layihə ciddi regional əhəmiyyətə malik olmaqla yanaşı, XXI əsrdə Asiya ilə Avropayı birləşdirən ən mühüm transmilli nəqliyyat dəhlizinə çevriləcək və regionda təhlükəsizliyin daha da artırılmasına xidmət edəcək. Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolu layihəsi, ilk növbədə, TRASEKA-nın rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün nəqliyyat daşımalarına təbii olunan rüsum və tariflərin rəqabət səviyyəsinin müəyyən edilməsini və ucuzlaşmasını təmin edəcək. Dəmiryolunun tikintisi layihəsi üzrə üçtərəfli Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə deklarasiyası 2005-ci il mayın 25-də Azərbaycan, Gürcüstan və

Türkiyə prezidentləri tərəfindən imzalandı [1, 4]. Bütün bu əlaqələrin yaradıcısı, qurucusu ümumillilərimiz Heydər Əliyev hesab olunur.

Azərbaycanın neft strategiyasının inkişaf xəttinə qoşulması, Azərbaycan neftinin Türkiyəyə verilməsi, Türkiyədən isə dəniz yolu inkişaf etmiş ölkələrinə paylanılması Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin genişlənməsini, möhkəmlənməsini özündə ehtiva edən faktlardan biri kimi dəyərləndirilməlidir. Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin uğurla inkişaf etdirilməsi bu gün də Heydər Əliyevin əziz xələfi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, möhtərəm İlham Əliyev Cənabları tərəfindən böyük müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Heydər Əliyevin uğurlu siyasəti nəticəsində yaradılan Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri illər, əsrlər boyu yaşayacaqdır. Bu birlik Azərbaycana uğurlar gətirəcəkdir. Güman edirik ki, Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin mütəşəkkil olaraq inkişaf etdirilməsi, Qarabağ münaqişəsinin həllinə, erməni faşistləri tərəfindən işğal olunan torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə ilk dəfə olaraq Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin inkişafında Heydər Əliyevin xidmətlərinə dair tarixi faktlardan, elmi ideyalardan və bir sıra arxiv sənədlərdən istifadə olunmuşdur.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və təbiiqi. Məqalədən beynəlxalq jurnalistlər, elektron portalların rəhbərləri, siyasi icmallıqlar, habelə tarix müəllimləri istifadə edə bilərlər.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin inkişafında Heydər Əliyevin xidmətlərinin təbliği və təşviqi gələcək nəsillərin bu iki qardaş ölkə arasında olan ictimai, iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələrə böyük dəyər vermələrini təmin edəcəkdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. "Azərbaycan"- 2009- 5 may- № 96.
2. Cəfərov N. Türk dünyasının birliyi strategiyası: Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə // *Xalq qəzeti*. - 2009- 18 iyul.
3. Ələkbərzadə M. Ata Əliyev və türk dünyası. "Yeni Azərbaycan"- 2007- 8 mart.
4. Heydər Aliyev about Atatürk - S. Nazarli. Bakı, 2004.

5. Heydər Əliyev dünyanın gözü ilə. Bakı, 2003.

6. Həsənov Ə. Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 1998

7. Mustafayev S. Türk dünyasının lideri: [Heydər Əliyev haqqında] // *Ədalət*.- 2013.- 27 aprel.

8. Neimetzade E. Atatürk və Aliyev Milli // *Respublika*- 2013, 12 may- № 101.

9. Türk dünyasının birliyi ideyası və Heydər Əliyev. Bakı, 2011.

Афиг Надиров

Заслуги Гейдара Алиева в развитии Азербайджано-Турецких отношений

Резюме

Самый последний период в истории Азербайджана связан с именем Гейдара Алиева. На основе многоплановой деятельности Гейдара Алиева внешняя политика сыграла важную роль. Гейдар Алиев придавал особое значение во внешней политике отношениям с Турцией. Поэтому с 1993 года в отношениях с Турцией был разработан новый путь, который развивался по нарастающей линии. Этот период имеет прочные связи

"дружбы и братства" между двумя странами в экономической, политической и культурной жизни.

Afig Nadirov

Heydar Aliyev's services in the development of Azerbaijan-Turkey relations

Summary

The article is devoted to services of great, national leader Heydar Aliyev in development of Azerbaijan-Turkish relations. It is shown in the article that, great leader Heydar Aliyev has special services in creation of Azerbaijan-Turkish relations. The author of the article shows that, the most recent period of Azerbaijan history is closed to the name of Heydar Aliyev. The foreign policy had an important role on the basis of Heydar Aliyev's many-branched activity. Heydar Aliyev attached special importance to relations with Turkey in foreign policy. Therefore since 1993 a new path has been developed in relations with Turkey and has developed in rising line. This period has a stable "friendship" and fraternity between two countries in economic political and cultural life.